

Jämtlands övergång från Norge till Sverige

JENS LERBOM*

Högskolan i Halmstad

Tord Theland, *Mildhet och saktmod: Den svenska konglomeratstaten och Jämtland efter freden i Brömsebro 1645* (Sundsvall, Mittuniversitetet 2020). 293 s.

Tord Thelands avhandling *Mildhet och saktmod* behandlar Jämtlands inkorporering i det svenska riket under 1600-talets andra hälft. Källmaterialet spänner från central till regional och lokal nivå. Den centrala och den regionala nivån nås genom räkenskaper, protokoll och skrivelser. Den lokala nivån studeras utifrån resolutioner på allmogens suppliker och den Väster-norrländska kommissionen av år 1670. Vidare studeras protokoll från lands-tinget och tre jämtländska häradsting samt, för ett jämförande perspektiv, även Njurundatinget i Medelpad.

Syftet med avhandlingen är tredelat. För det första vill Theland sätta in exemplet Jämtland i 1600-talets statsbildningsprocesser. För det andra, se hur den svenska politiken bemöttes i Jämtland i jämförelse med andra erövrade områden samt hos de närliggande ”gammelsvenska” landskapen Ångermanland och Medelpad. För det tredje undersöka betydelsen av rumsliga och kollektiva föreställningar hos den jämtländska befolkningen. Avhandlingen är således disponerad i tre övergripande teman som jag för enkelhetens skull väljer att benämna integration, interaktion och förnationella identiteter.

Det förstnämnda temat tar avstamp i en välskriven, gedigen genomgång av centrala teoretiska begrepp som stat, statsbildning och konglomeratstat. Theland presenterar ingående det omfattande forskningsläget kring tidig-moderna statsbildningsprocesser och de olika tolkningar som finns på fältet. Territoriellt inordnades Jämtland direkt i det svenska länssystemet – det första decenniet som en del av Härnösand län, därefter Gävleborgs/Väster-norrlands län/guvernament. Svensk lag och rättsordning infördes undan-tagslöst. Kyrkligt lades Jämtland under Härnösands stift. Infrastrukturen

* Docent i historia; fakultetsopponent.

byggdes ut i form av postväsende, gästgiverier, väg- och brohållning. Jämtarna fick även riksdagsrepresentation. Från början fanns också en strävan efter att förändra och kontrollera ekonomiska förhållanden.

Tjänstemännen i den regionala förvaltningen, från landshövdingar ner till fogdar, hämtades, med undantag för "lägre" ämbetsmän som länsmän och nämndemän, från angränsande svenska landskap. Av de präster som tillsattes 1646–1700 hade 75 procent så kallad "gammelsvensk" bakgrund, vilket skiljer sig från Ångermanland och Medelpad där prästerna rekryterades internt.

Den mest påtagliga följden av övergången var en omfattande militär närvaro. Jämtarna fick bidra till byggandet av befästningar. De fick, fram till indelningsverkets införande på 1680-talet, bidra med knekthåll och omfattande inkvarteringar. Detta skilde sig inte nämnvärt från situationen i andra erövrade danska områden med ett intressant undantag. På 1670-talet var närmare hälften av soldaterna av jämtländsk härkomst, en siffra som sjönk i början av 1680-talet för att på 1690-talet öka till omkring 60 procent. Så såg det inte ut i det samtida Skåne, Halland och Blekinge.

En undersökning av korrespondensen mellan det regionala styret i Hälsinglands län och centralmakten 1645–1650 visar ingen större skillnad mellan Ångermanland, Medelpad och Jämtland vad gäller ärendetyper. Undantaget utgjordes av militära frågor som var mer frekventa i Jämtland. Det som dominerar är ekonomiska ärenden, skatter och avgifter. Korrespondensen centralmakt–regionalt styre speglar i stora drag statsmaktens intentioner att ekonomiskt och militärt införliva Jämtland i riket.

Denna del av avhandlingen, som framför allt är en kvantitativ undersökning, väcker frågor. Jag kan inte riktigt se konglomeratsstatsbegreppets analytiska relevans. Jämtland, liksom Gotland, inkorporerades som bekant villkorslöst i riket, om än med vissa smärre regionala särdrag. Detta skiljer sig från hur Skånelandskapen och Bohuslän hanterades. Konglomeratstaten, om jag förstätt Harald Gustafssons definition rätt, kännetecknades av att regionerna hade en omfattande autonomi i fråga om rättsväsende och kyrkoordning samt olika typer av ekonomiska och politiska privilegier inom en statsbildning. Theland är för övrigt skeptisk till att begreppet "försvenskning" skulle vara relevant för att beskriva Jämtlands inkorporering. Jag vill dock mena att försvenskning är en rimlig tolkning mot bakgrund av Thelands uppgifter om att 75 procent av alla präster som tillsattes före år 1700 kom från Sverige.

Oavsett denna invändning är det en grundlig genomgång av den svenska statsmaktens inkorporeringspolitik gentemot Jämtland och med genomgående tydliga kopplingar till forskningsläget om övriga statsskiften och till den svenska statsbildningsprocessen.

Den del i avhandlingen som behandlar mötet mellan jämtarna och deras nya överhet är liksom föregående tema förtjänstfullt förankrat i forskningsläget, framförallt de klassiska makt- respektive förhandlingsstatsperspektiven. Källmaterialet utgörs här framför allt av rättegångsprotokoll och supplikdiarier. Här anläggs också ett komparativt perspektiv då Theland jämför innehållet i Jämtländska rättegångsprotokoll med Njurundatinget i Medelpad. Också här är analysen i huvudsak kvantitativ då Theland mäter olika typer av interaktion. I likhet med vad som är känt från andra erövrade områden lyfter Theland fram exempel på anpassning, förhandling och, särskilt i samband med krigen på 1650- och 1670-talet, motstånd. En skattere-volt år 1655 är kortfattat omnämnd. Den skulle man som läsare gärna viljat veta lite mer om.

I Jämtland ses ungefär samma typer av olydnad, uteblivande, domstolsbrott och så vidare som i Njurunda. Detta kan dock, menar Theland, inte kopplas till inkorporeringen. Poängen är att interaktionen mellan överhet och undersåtar i Jämtland inte skilde sig åt från vad som är känt från andra undersökta områden. Centralt är också, enligt Theland, att konflikterna på de jämtländska tingen inte bär några tydliga spår av "nationella" motsättningar. Här hade jag dock velat ta del av jämtarnas nedtecknade utsagor i högre utsträckning.

Detta leder i sin tur över till avhandlingens tredje tema, frågan om nationella identiteter hos den jämtländska befolkningen. Den empiriska studien är i tunnaste laget, faktiskt sidmässigt kortare än den utmärkta genomgången av teorier och forskning om nationalism och etnicitet. Källmaterialet utgörs av suppliker och vittnesmål avlagda vid tinget. Theland avfärdar att benämningar som han möter i källorna, som exempelvis "fädernesland", "norsk", "svensk", speglar förekomsten av nationella identiteter eller Anthony D. Smiths välkända begrepp "ethnien". Det kan mycket väl ha varit så men Thelands argumentation är inte särskilt övertygande och inte tydligt förankrat i teoretiska och forskningsmässiga perspektiv kring nationell identitet och etnicitet under förmodern tid. Denna del av avhandlingen kunde ha varit betydligt mer utvecklad. Jag hade gärna tagit del av inte bara vad jämtarna tog upp i sina suppliker och i sina vittnesmål vid tingen utan också hur de argumenterade. Kopplat till detta är också förhållandet till och uppfattningar om minoritetsgrupper, främst samer, i Jämtland. Här finns ett utmärkt källmaterial tillgängligt, nämligen de jämtländska rättegångsprotokollen, som förtjänstfullt publicerats på internet av Jämtlands läns forskriftssällskap. Theland har visserligen konsulterat ett fåtal av dessa men i protokollen finns åtskilligt mer att lyfta fram och problematisera. En enkel sökning i texterna gav flera intressanta träffar. I territoriell mening styrker flera sökträffar Thelands tolkning att samtiden, särskilt prästerna,

såg "Jämtland" som ett "fädernesland". Här talas också om "infödda jämtar", "hem till Jämtland" eller som i Revsund 1684 där någon blivit kallad "sakramentskade jämteskälm". Men det finns även andra formuleringar som skulle kunna peka på eventuella nationella/etniska föreställningar: en "svensk född och släkt i landet som inte kunde hållas för bagge", "lappar eller annat folk" som "talade sitt språk" eller "sitt tungomål", nedsättande benämningar som "lappkonor" och "finnebarn". Listan kan göras längre.

Oaktat mina invändningar är Tord Thelands avhandling ett välkommet bidrag till forskningsläget om tidigmoderna statsbildningsprocesser och integrationspolitik på såväl europeisk, nationell, regional och lokal nivå. Ännu en forskningslucka kring de dansk-norska landsdelarnas övergång till Sverige har förtjänstfullt fyllts igen om än inte till bredden. Jag tänker då framför allt på frågan om "identiteter" i det på många sätt intressanta gränsområdet Jämtland. Det får förhoppningsvis Tord Theland möjlighet att fördjupa sig i genom kommande studier.